

Småstykker

DEN DANSKE IAA-SEKTIONS FORHISTORIE

AF

HANS-NORBERT LAHME

De omstændigheder, som førte til oprettelsen af den danske arbejderbevægelse i efteråret 1871, er ikke hidtil blevet undersøgt.¹ I særdeleshed mangler der en undersøgelse af kontakterne mellem Danmark og den »Første Internationale«, som ikke alene skulle påvise Louis Pios forbil leder og inspirationskilder, men også hjælpe til med at indplacere den tidlige danske arbejderbevægelse idé- og organisationshistorisk. Den følgende skitse har sat sig som mål at påpege disse exogene faktorer. Den bygger delvis på kendte og trykte, men i denne sammenhæng ubenyttede kilder (»minute books«), men også på en række arkivfund, som har gjort det muligt at rekonstruere den organiserede danske arbejderbevægelses forhistorie.

1.

Den første dansker, hvis medlemskab i »Den internationale Arbejderassociation« (IAA) vi kan dokumentere, var en vis N. P. Hansen. Vi ved meget lidt om denne mand. Det er hverken kendt, hvilke fornavne initialerne »N« og »P« står for, eller hvornår og hvor han blev født og døde. Men det er dog sikkert, at han den 13. december 1864 blev det danske medlem i IAA's provisoriske centralkomité.² Vi ved ligeledes, at han

¹ Den følgende skitse gengiver (støttet til nye arkivfund på »Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis« (IISG) i Amsterdam og »Arbejderbevægelsens bibliotek og arkiv« (ABA) i København) i forbedret og omredigeret skikkelse min artikel »Zur Vorgeschichte der dänischen IAA-Sektion«, i: IROSH, Vol. XIX, 1974, s. 54–72.

² Der Social-Demokrat, 1. årg., Probenummer (30. XII. 1864); The General Council of the First International, Minutes, bd. I (1864–1866), Moskva og London, s. a., s. 55. Det er iøvrigt muligt, at den af N. L. Petersen i et brev til Joh. Ph. Becker nævnte Hansen, som var bosat i Paris, var identisk med den omtalte N. P. Hansen, Jvf. Petersen til Becker, Paris, 6. VI. 1878, Becker-Nachlass, IISG, D II 616.

var skrædder af profession. I 1866 blev han af generalrådet sendt på agitationsrejse til Edinburgh, hvor han sammen med en anden IAA-agent, tyskeren Haufe, som også var skrædder, skulle komme de strejkende skotske skræddere til hjælp. Deres strejke var nemlig truet af tyske og danske skruebrækkere. Allerede den 27. marts 1866 havde N. P. Hansen informeret generalrådet om den planlagte export af strejkebrydere til Skotland, hvorpå generalrådet tilsyneladende har besluttet at sende ham og Haufe til strejkeområdet for at agitere mod strejkebruddet. Dertil bemærkede Marx i et brev til Engels fra den 10. maj 1866, at generalrådet »infolge des deutschen und dänischen Schneiderimports nach Edinburgh einen Deutschen und einen Dänen (beide selbst Schneider) nach Edinburgh geschickt <have>«. ³ Efter tilbagekomsten til London berettede N. P. Hansen på generalrådsmødet den 22. maj 1866 om sin og Haufes agitation mod strejkebrydere i Edinburgh. Ifølge hans udsagn bragte agitationen gode resultater. ⁴

Nogen tid senere var N. P. Hansen i København, i generalrådets referat af mødet den 18. september 1866 hedder det nemlig: »Citizen Hansen gave an account of what he had been able to do for the Association during his recent visit to Copenhagen. He stated that he had found there a trustworthy agent for the Association«. ⁵ Kilderne indeholder intet om formålet med N. P. Hansens rejse til København. Det er muligt, at opholdet i København, som måske var hans hjemby, alene gjaldt familiebesøg, men det er også tænkeligt, at han igen var officiel udsending fra IAA's generalråd, denne gang for på stedet at modarbejde den fortsatte export af strejkebrydere til Skotland. Uanset hvilket erklæret mål hans rejse havde, bevidner bemærkningen om, at N. P. Hansen i København havde fundet en »trustworthy agent«, hans forsøg på at formidle kontakt mellem Danmark og IAA; denne er den første beviselige kontakt af den art.

Det nævnte referat fra generalrådsmødet den 18. september 1866 røber intet om kontaktens karakter. Da N.P. Hansen jo var en rutineret rejseagitator med »danske strejkebrydere« som speciale, tør man formode, at han også under besøget i København har berørt dette emne, uanset om det var rejsens formål eller ej. Det kan desuden antages, at N. P. Hansen har oplyst sin københavnske kontaktmand om IAA's organisatoriske og teoretiske principper. Da referatet fra ovennævnte generalrådsmøde ikke oplyser kontaktmandens navn, må vi forsøge at slutte os frem til det. Det ligger lige for at søge denne mand blandt de folk,

³ Marx-Engels, Werke bd. 31, Berlin 1965, s. 216. I citaterne betegner <...> mine tilføjelser og [...] udeladte passager. (...) svarer til parenteser i originalen.

⁴ The General Council bd. I, s. 194 .

⁵ Sst. bd. II (1866-1868), s. 29 f.

som i 1860'ernes København beskæftigede sig med arbejderproblematikken, og det eneste milieu, hvor dette emne blev diskuteret, var i de københavnske arbejderforeninger. Blandt disse var »Kjøbenhavns Arbejderforening« under folketingsmanden Reinholdt Jensens ledelse den mest progressive, og således den eneste, som ikke straks ville vise en IAA-mand døren, fordi han udbredte »franske ideer«.

»Kjøbenhavns Arbejderforening« var den mindste blandt flere i København, som enten hyldede laugsbundne traditioner eller det liberale princip om »hjælp til selvhjælp.«⁶ Foreningen, som blev grundlagt i 1856 og da havde 177 medlemmer, havde med årene fjernet sig fra de liberale foreningsprincipper, for også at tage stilling til politiske spørgsmål. På grund af denne vending blev foreningen spaltet i 1860; den største del af medlemmerne gendannede en ny liberal arbejderforening, medens mindretallet, ca. 60, under bibeholdelse af det gamle navn mere og mere fik karakter af en radikal-demokratisk forening, hvori oplyste hovedstadsarbejdere og håndværkere mødtes.⁷ Denne udvikling kunne hovedsageligt føres tilbage til Reinholdt Jensen. I 1865 formulerede han et foreningsprogram, hvis hovedpunkter endnu bestod i borgerlig-demokratiske fordringer, f. eks. Juni-grundlovens bibeholdelse, men som allerede viste begyndelsen til en arbejderpolitik. Således fordrede programmet afskaffelse af den af kapitalen forårsagede undertrykkelse (§ 1) og desuden indeholdt det en solidaritetsappel til alle arbejdere (§ 1.1).⁸ Foreningsorganet »Folkebladet« under Reinholdt Jensens redaktionelle ledelse var et forum for den tidlige danske arbejderpolitik.

Den 15. september 1866 tog Reinholdt Jensen i en artikel i »Folkebladet« stilling til de danske strejkebrydere i England. Han skrev: »Skrædersvendene i England have fortiden i stor Maalestok nedlagt Arbejdet, da Mestrene have villet nedsætte Arbejdslønnen. Den udmærkede Organisation af Arbejderne i Frankrig, Belgien, Tydskland og Schweiz gjør det lidet sandsynligt, at det vil lykkes Mestrenes Agenter at vinde ny Arbejdere i disse Lande, thi Arbejderne ere der saa oplyste, at de klart nok føle, at en Foringelse i Arbejdslønnen i England meget let vil kunne medføre en Nedsættelse ogsaa paa Fastlandet. Overalt i de nævnte Lande ere Arbejderforeningerne derfor i travl Virksomhed for at forhindre Arbejdere af Skræderprofessionen i at søge til England under de nuværende Forhold, og det er derfor sandsynligt, at man ligesom tidligere vil søge i Kjøbenhavn, Stokholm og Kristiania at lokke Folk, som

⁶ Om de københavnske arbejderforeninger, se deres »genealogi« hos: W. Markvad, Arbejderforeninger i Danmark 1848-1871, i: AfAH 1 (1971), s. 45 (tillæg II).

⁷ Sst., s. 30 f. og 45.

⁸ Programmet er delvis aftrykt i: Bertolt, Christiansen, Hansen, En Bygning vi rejser bd. I, København 1954, s. 30.

ere ubekendte med Forholdene til at gaa til England, hvor de uden at ane det ville blive brugte som Redskab til at skade baade deres Standsfællers og deres egne Interesser. Skal det lykkes at skaffe Arbejderne en forbedret Stilling i Samfundet vil det være af Vigtighed, at alle Landes Arbejdere virke sammen til fælles Maal hvor dette lader sig gjøre, og vi opforde derfor danske Skrædersvende, som fortiden ønske at udvandre, til fremfor Alt under de nuværende Forhold ikke at søge til England«. ⁹

Vi husker, at den danske skrædder N. P. Hansen i maj 1866 havde agiteret blandt danske strejkebrydere i Edinburgh; derefter havde han været i København, og senest den 18. september var han tilbage i London, hvor han informerede generalrådet om den »trustworthy agent«, han havde fundet for IAA i København. Den 15. september udkom Reinholdt Jensens artikel, i hvilken han ikke kun kunne berette om de skotske skræddersvendes strejke, men også vidste særdeles god besked om IAA's bestræbelser for på internationalt plan at afværge strejkebrydernes indblanding i den skotske konflikt. Det er ikke alene Reinholdt Jensens viden om strejken og IAA's indgriben som tyder på, at han og N. P. Hansen, der jo nøje kendte de strejkendes problemer, var kommet i kontakt med hinanden, men også den sympati for den Internationale Arbejderassociation som kommer til udtryk i artiklen (»den udmærkede Organisation«). Alt dette lader formode, at N. P. Hansen var Reinholdt Jensens informant, og at det var den sidstnævnte, som på generalrådsmødet den 18. september fik betegnelsen »trustworthy agent« for IAA i København.

Generalrådet i London synes at have haft store forventninger til den kontakt, man nu havde etableret i København. Den kendsgerning, at N. P. Hansen den 25. september 1866 blev udnævnt til korresponderende sekretær for Danmark ¹⁰ tyder på, at generalrådet regnede med stabile forbindelser til København. Et år senere underskrev N. P. Hansen i sin egenskab af korresponderende sekretær for Danmark (og Holland) ¹¹ indbydelsen til IAA's kongres, som skulle finde sted i Lausanne fra den 2. til den 8. september 1867. I forbindelse med denne kongres findes de første beviser på en korrespondance mellem IAA og Reinholdt Jensen, henholdsvis »Kjøbenhavns Arbejderforening«. Næsten på årsdagen for N. P. Hansens besøg i København, modtog kongressen i Lausanne et brev – som desværre er gået tabt – fra København. I kongresreferatet hedder det: »Zu den schon in voriger Nummer erwähnten Beistim-

⁹ Folkebladet 3. årg., nr. 37 (15. IX. 1866). Aftrykt som »Dokument I« hos: H. N. Lahme, anf. arb., s. 70.

¹⁰ The General Council bd. II, s. 37.

¹¹ Der Vorbote 2. årg. (1867), s. 117.

mungsadressen und Beglückwünschungen [...] sind dem Präsidenten der Sektionsgruppe deutscher Sprache zur Mittheilung an die Kongressversammlung noch folgende zugegangen: [...] von einem dänischen Arbeiterverein in Kopenhagen, welcher der Zahlung für ‚Vorboten‘-Abonnements 1 Thaler für Beitrag an die Kongresskosten zufügte«. ¹²

Og i fortsættelse heraf: »Vize-præsident Becker lass den schon erwähnten Brief der Arbeiter Kopenhagens vor«. ¹³ Uden tvivl kom dette brev fra »Kjøbenhavns Arbejderforening«, fordi Reinholdt Jensen bevisligt var dets forfatter: I »Der Vorbotes« oktobernummer fra 1867 kvitteres der under »Empfangsbescheinigung« for »Thlr. 3, wovon Thlr. 1 für Kongresskosten, B. Jensen, Kopenhagen«. ¹⁴ »B« må være et redaktionelt erratum for »R« som Reinholdt.

Det fremgår tydeligt af citaterne, at »Kjøbenhavns Arbejderforening« under Reinholdt Jensens ledelse havde kontakt med IAA, under alle omstændigheder til Johann Philipp Beckers »Zentralkomitee der Sektionsgruppe deutscher Sprache« i Genève, som spillede en ligeså betydelig rolle for associationen som generalrådet i London. Vigtigt er det i denne forbindelse, at »Der Vorbote«, som under Joh. Ph. Beckers redaktion var IAA's førende teoretiske tidsskrift, blev læst i Danmark. Det beskedne bidrag til kongresomkostningerne er endnu et bevis på, at medlemmerne i »Kjøbenhavns Arbejderforening« med sympati fulgte IAA's arbejde. Kvitteringens dato tillader endnu en formodning: Hvis man går ud fra, at der blev kvitteret for to årsabonnementer er det sandsynligt, at Reinholdt Jensen straks efter N. P. Hansens besøg i København havde tegnet et abonnement på »Der Vorbote«, og i så fald modtog han det fra og med oktobernummeret 1866. Da der på den ene side hverken i oktober 1866 eller de derpå følgende måneder i »Der Vorbote« kvitteres for et abonnement til Reinholdt Jensen, og det på den anden side forekommer usandsynligt, at han i 1867 betalte to sideløbende abonnementer forud, tør man formode, at han i september 1867 betalte et årsabonnement bagud og for det næste år forud. (Principielt var det muligt at efterbetale et årsabonnement). ¹⁵

Et år senere i 1868 står der i »Der Vorbotes« septemhernummer igen under »Empfangsbescheinigung«: »Thlr. 1, Reinhold, Kopenhagen«. ¹⁶ Et brev fra Reinholdt Jensen til Joh. Ph. Becker fra den 18. august bekræfter, at den nævnte »Reinhold« virkelig var Reinholdt Jensen. Brevet, som var adresseret til: »Die Expedition 'Der Vorbote'«, lyder som følger: »Hiermit folgt 1 Thlr. für den Jahrgang 1868. Das Blatt ist

¹² Sst., s. 153.

¹³ Sst. 3. årg. (1868), s. 7.

¹⁴ Sst. 2. årg., s. 160.

¹⁵ F. eks. sst. 3. årg., s. 32.

¹⁶ Sst., s. 144.

mehrmals ungenügend frankiert gewesen. Ergebenst Reinholdt Jensen«. ¹⁷ Det er muligt, at Reinholdt Jensen endnu engang forudbetalte et årsabonnement, muligvis for tiden mellem september 1868 og september 1869, da det med sikkerhed vides, at nogle numre fra »Der Vorbotes« årgang 1869 endnu i 1876 cirkulerede i København. ¹⁸

2.

De forskellige bemærkninger om Danmark, som i tidens løb fremkom i Joh. Ph. Beckers tidsskrift, vækkede også den danske socialist Niels Lorents Petersens interesse. Niels Lorents Petersen havde siden Wilhelm Weitlings tid været et kendt medlem i de fleste proletariske organisationer, som tyske arbejdere havde grundlagt. I tiden mellem 1860 og 1870 opholdt han sig hovedsageligt i Paris, hvor han spillede en stor rolle ved oprettelsen og ledelsen af den tyske (IAA-)sektion. ¹⁹

I 1868 aflagde Niels Lorents Petersen besøg i sin hjemby København. For denne gamle socialist og erfarne agitator var arbejderbevægelsen i tidens løb blevet det eneste indhold i tilværelsen, hvorfor han heller ikke under sit ophold i København ville undlade at arbejde for denne sag. Han sendte derfor et hastebrev til sin gamle ven Joh. Ph. Becker i Genève og forklarede ham, at han kunne huske i »Vorwärts« at have læst om en pengesendelse fra København. Deraf sluttede han: »also muss hier Socialisten sein«. ²⁰ Han bad vennen meddele ham disse folks adresser. Brevet var udateret, men tidspunktet for N. L. Petersens besøg i København fremgår af en bemærkning i den (tyske) »Sozial-Demokrat« ²¹ såvel som af to andre breve, som senere vil blive omtalt. N. L. Petersens mærkelige lapsus – han mente »Der Vorbote«, men skrev »Vorwärts« – er sikkert en reminiscens til den gamle parisiske »Vorwärts«; i N. L. Petersens efterladte breve vrimler det med sådanne fejl. ²²

N. L. Petersen modtog straks svar på sine spørgsmål fra Joh. Ph. Becker; dette fremgår nemlig af et brev, danskeren den 8. marts 1887 skrev til sin ven O. C. Andersen i København. I brevet mindedes N. L. Petersen gamle dage og skrev: »Det er ikke 20 Aar siden at vi lærte at kjende

¹⁷ Becker-Nachlass, IISG, D II 21. Aftrykt som »Dokument II« hos: H. N. Lahme, anf. arb., s. 70.

¹⁸ Social-Demokraten 3. årg., nr. 33 (9. II. 1876).

¹⁹ Til Niels Lorents Petersen se: G. Langkau, Die deutsche Sektion in Paris, i: IRoSH, Vol. XVII, 1972, s. 103–150, og H. N. Lahme, Niels Lorents Petersen og den danske arbejderbevægelse 1871–1877, i: AfAH 4 (1974), s. 89–110.

²⁰ Becker-Nachlass, IISG, D II 623, aftrykt som »Dokument III« hos: H. N. Lahme, Zur Vorgeschichte, s. 71.

²¹ Der Sozial-Demokrat 4. årg., nr. 51 (29. IV. 1868) (»Briefkastene«).

²² Brevene opbevares på IISG i Amsterdam og ABA i København, desuden på nogle lokalarkiver i Svejts.

Hinanden thid det var Aar 1868 i Begyndelsen af April eller sidst af Mars at jeg kom til Kjøbenhavn – Efter en Correspondent i Bekers Vorbote at slutte maatte der ogsaa være Socialister der men det var mig ikke muligt at opfinde dem, [. . .]. – Jeg var derfor nødsaget at skrive til Beker i Genf – om Oplysning – og han skikkede mig R. Jensens Adresse – Min Ven Holm da han hørte dette sagte da han jalp mig med at opsøge Jensen – Aa Ham kjender vi vel du har ikke havd nødigt at skrive til Genf – Ved der andet Besøg hos Jensen (naar jeg ikke tager Feil) forestillide han mig en Meningsfælle ved Navne O. C. Andersen – og saa vidt Jensen yttrede var det egentlig helle den danske Socialismen – der var vel endnu et paar Andre men og saa videre – jeg kan ikke erindre om jeg egentlig medens mit Ophold dengang kom i Berøring med nogen af de par Andre – i hvert tilfælde vo er de Andre med samt Reinold Jensen – som trofaste Meningsfæller? kun En er tilovers fra denne forgangne Tid førend Pios Optræden – Kun En mig bekjendt min gamle Ven O. C. Andersen – den ældste Socialist i Danmark tiltakker med dette ihvorat det ikke er så udmærket som dette til mig – dog Fanden fløjter mig – O. C. Andersen og L. N. Petersen længe leve! Hura Hura Hura!«²³

De mænd, hvis navne N. L. Petersen efter næsten tyve års forløb stadig kunne huske – altså kortmager O. C. Andersen, guldsmed V. Holm og selvfølgelig Reinholdt Jensen – var allesammen medlemmer i »Kjøbenhavns Arbejderforening«. I et andet brev, som N. L. Petersen den 29. maj 1894 – kort tid før sin død – fra København skrev til sin ven Fechner i Genève, mindes han igen mødet i 1866; han skrev bl. a. at: »die damalige Socialistische Partei <i Danmark> bestand hochstens aus 6 Mitgliedern doch nur 3 davon waren eigentlich Agitatoren«,²⁴ nemlig som det fremgår af brevet, de tre ovennævnte. Heraf kan det sluttes, at der havde været andre til stede ved mødet end de tre navngivne personer, men at disse andre måske ikke gik helt så meget ind for sagen. Det er problematisk at slutte sig til disse personers navne, men måske var tyskeren E. W. Klein blandt disse, da han den 21. april 1875 i et foredrag for de københavnske fagforeninger hævdede, at han allerede i 1867 med flere ligesindede havde været med til at grundlægge »en lille international Klub, der stod i forbindelse med udlandet«. ²⁵ Muligvis foreligger der her en trykfejl og E. W. Klein mente året 1868 eller det møde i 1870, som senere vil blive omtalt. Hvis dette ikke er tilfældet, må denne bemærkning tilskrives E. W. Kleins trang til selv-

²³ ABA, O. C. Andersens efterladte papirer. Brevet er aftrykt som »Dokument IV« hos H. N. Lahme, anf. arb., s. 71 f.

²⁴ Petersen til Fechner, København, 29. V. 1894, IISG, »Kleine Korrespondenz«.

²⁵ Social-Demokraten 2. årg., nr. 90 (21. IV. 1875).

hævdelse, som den i årene 1875 og 1876 kom til udtryk under hans opgør med L. Pio.²⁶

Det vides ikke, hvad der blev af N. L. Petersens kontakter til den 'hårde kerne' i »Kjøbenhavns Arbejderforening«. Reinholdt Jensens forbindelse til Joh. Ph. Becker i Genève synes i hvert fald at være sovet ind. Dette står sikkert i forbindelse med, at Reinholdt Jensen i slutningen af 1868 trak sig helt tilbage fra politik. Med ham forsvandt også »Kjøbenhavns Arbejderforening« fra det politiske sceneri.

3.

Denne mangel på kontakter til danske arbejdere foranledigede IAA's generalråd til at tage dette spørgsmål på dagsordenen igen. På mødet den 5. april 1870 besluttede man, at sende »Cit. Petersen of the Paris German section« til København med det erklærede formål »to establish sections or correspondences«.²⁷ Af referatet fremgår det, at N. L. Petersen var til stede ved dette møde, men ikke om man specielt havde hentet ham fra Paris, for så fra London at sende ham til København. På generalrådsmødet den 12. april 1870, altså en uge senere da N. L. Petersen allerede var på vej til København, gav Jung udtryk for betænkeligheder, idet han spurgte, om det var opportunt, at man havde sendt N. L. Petersen til København. Referatet har bevaret hans bemærkninger: »Cit. Jung thought that a little more caution should be used in the future in giving credentials than had been used in the case of Citizen Petersen«.²⁸

N. L. Petersens lassalleanistiske trosbekendelse²⁹ har sikkert været årsagen til Jungs mistro. Med en udtrykkelig henvisning til N. L. Petersens pålidelighed (»Cit. Petersen was an old adherent of the Socialist Party«) og til nødvendigheden af, at have kontakt til Danmark besvarede Eccarius da også denne indvending.³⁰ Referatet fra generalrådsmødet den 26. april 1870 nævner, at Jung i London har modtaget et brev fra København. N. L. Petersen beretter i dette brev, som Gustav Jaeckh allerede offentliggjorde i 1904, fra den 22. april 1870 om »die erste Zusammenkunft von 9 Sozialisten . . . , die erste Zusammenkunft der Art welche seid dem Bestehen des Königreich Dänemark überhaupt stattgefunden hat«.³¹ Mødet blev i London hilst som »the foundation of a Democratic Society which might become a section of the Inter-

²⁶ Se dertil f. eks. O. Bertolt, *Pionerer. Mændene fra Halvfjerdsernes Arbejderbevægelse*, København 1938, s. 165–169, 202 f.

²⁷ *The General Council* bd. III (1868–1870), s. 223.

²⁸ *Sst.*, s. 225.

²⁹ Se f. eks. det ovennævnte brev til Becker (note 20), hvori der ganske tydeligt står: »[. . .] bekanntlich gehöre ich zu die Lassaleaner.«

³⁰ *The General Council* bd. III, s. 223.

³¹ Gustav Jaeckh, *Die Internationale. Eine Denkschrift zur vierzigjährigen Gründung der Internationalen Arbeiter-Assoziation*, Leipzig 1904, s. 229 f.

national«. ³² Dette synes ikke at have været en overdrivelse. A. Mundberg fortalte nemlig mange år senere, i 1896, i et foredrag, han holdt i den socialistiske diskussionsklub »Karl Marx« om »Socialismens Opstaaen og videre Udvikling her hjemme«, at han sammen med O. C. Andersen, N. L. Petersen og »en 4de Meningsfælle i Foraaret 70 <dannede> den første soc. Forening siden Dreyers tid«. ³³

I sit brev til Jung bad N. L. Petersen om informationsmateriale og fortalte om endnu et møde med de mænd, som han betegnede som »Sozialisten«; dette andet møde var planlagt til den følgende tirsdag. Det var ikke muligt at finde frem til de emner, man drøftede på de to møder, men det fremgår dog af N. L. Petersens brev til Jung, at han virkelig gjorde sig umage for at oplyse sine landsmænd om IAA's virksomhed, og at dette skete ved, at han fortalte om IAA's politik, udbredelse og organisation. Allerede under disse samtaler, i hvert fald kort tid efter at N. L. Petersen havde forladt København, prøvede han at overtale sine landsmænd til at forsøge at grundlægge en dansk IAA-sektion. I sit brev af 6. december 1874 til O. C. Andersen skriver N. L. Petersen nemlig bl. a.: »da jeg for 4 eller 5 Aar skrev til Mundberg – vi skulde dog gjøre et Forsøg med et Opraab til de danske Arbejdere – som [h]an afslog – havde jeg ikke saa ganske Udredt – i Hensigt til Haabet at Socialismen ogsaa bante sig Veien i Hjemmet – thid til selv-samme Tid vare flere Mænd i Danmark som deelte vores Anskuelse – men som vi ikke kjendte – og vis Stilling i Samfundet berettigede til et sikkert Resultat«. ³⁴

N. L. Petersen mente altså, at det havde været nok med et opråb for at samle og organisere de utilfredse blandt arbejdere og håndværkere i København. A. Mundberg og dennes meningsfæller har tilsyneladende forsøgt at omsætte denne plan til virkelighed: A. Mundberg siger nemlig i det ovennævnte foredrag, at han i 1871 foretog en rejse til Jylland for at skaffe penge til et socialistisk ugeblad, men at dette projekt ikke blev til noget, fordi L. Pio, medens A. Mundberg endnu befandt sig i Jylland, begyndte udgivelsen af »Socialistiske Blade«.

Det er vanskeligt at finde ud af, hvem der deltog i de to møder med N. L. Petersen i 1870 foruden A. Mundberg og O. C. Andersen. Det er dog muligt, at V. Holm, som allerede i 1868 var truffet sammen med N. L. Petersen, var den af A. Mundberg nævnte fjerde deltager. Det kunne også tænkes, at E. W. Kleins bemærkning om den »Internationale Klub« kan tolkes i den retning, at han var med på møderne i 1870.

³² The General Council bd. III, s. 227.

³³ Foredragsreferatet opbevares i Karl-Marx-Klubbens arkiv, ABA. Dateringen fremgår af tekstens første linier.

³⁴ O. C. Andersens efterladte papirer, ABA. Aftrykt som »Dokument V« hos H. N. Lahme, anf. arb., s. 72.

Ligeledes er det muligt, at snedker Theodor Sophus Pihl deltog. Han er den eneste blandt de kendte personer i den tidlige danske arbejderbevægelse, som svarer til N. L. Petersens bemærkning i brevet til Jung om, at der blandt de ni socialister også var mænd med tyske, engelske og franske sprogkundskaber. Th. S. Pihl havde tilegnet sig disse kundskaber i løbet af de mange år, han tilbragte på valsen. Det vides, at han hørte til Lasalles beundrere, fordi han havde hørt ham tale i 1863 i Frankfurt am Main.³⁵ For hans deltagelse i et af møderne i 1870 taler desuden, at der 1871 i aprilnummeret af »Der Vorbote« igen kvitteres for et dansk abonnement. Under »Empfangsbescheinigung« står der: »P. F. S., Kopenhagen, 1 Thlr.«.³⁶ »P« kan stå for Pihl, »F« kan være et erratum for »T« som Theodor og »S« skulle så stå for Sophus. Th. S. Pihl er under alle omstændigheder den eneste, hvis navn kan bringes i forbindelse med initialerne i »Der Vorbote«. Selvom der skulle være tale om en anden abonnent, sandsynliggør kvitteringsdatoen den antagelse, at abonnementet igen betaltes bagud, da N. L. Petersen jo nøjagtig et år forud havde besøgt København og muligvis under sit ophold formidlede et abonnement eller i hvert fald kan have gjort opmærksom på Joh. Ph. Beckers tidsskrift.

Blandt de »9 Sozialisten«, som N. L. Petersen mødte i København i 1870, kunne altså tænkes at have været følgende: med sikkerhed O. C. Andersen og A. Mundberg, muligvis også V. Holm, N. L. Petersens gamle bekendt fra 1868, eventuelt E. W. Klein og Th. S. Pihl. Blandt de sidstnævnte skal den af A. Mundberg omtalte fjerde deltager i den »første soc. Forening siden Dreyers Tid« findes.

Efter N. L. Petersens besøg i København udnævnte generalrådet på hans anbefaling en ny korresponderende sekretær for Danmark. Denne gang blev dette hverv betroet cigarmageren Cohn.³⁷

4.

Den sidste bevidnede kontakt mellem Danmark og IAA før L. Pio, er den nævnte kvittering i »Der Vorbotes« aprilnummer fra 1871. L. Pios »Socialistiske Blade« indledte som bekendt den organiserede danske arbejderbevægelses epoke; fra nu af blev socialismen gjort tilgængelig for et større publikum af arbejdere og håndværkere, den organisatoriske overbygning blev etableret og de politiske mål formuleret. L. Pio – om hvem litteraturen til dato har ment, at alt det var lykkedes for ham ved en stor intellektuel kraftanstrengelse – kunne ved opbygningen af den

³⁵ Se dertil: Den demokratiske Arbejderforening, (ed.). Sophus Pihl 1840–1888. Et Mindeblad om den afdøde Arbeiderven, Bergen 1888, s. 6 ff.

³⁶ Der Vorbote, 6. årg. (1871), s. 64.

³⁷ Cohn var muligvis født dansk, jfr. The General Council bd. IV (1870–71), s. 573.

danske arbejderbevægelse arbejde videre ud fra noget allerede bestående, da der jo trods alt allerede i 1866 havde været en kreds af mænd, som beskæftigede sig med arbejderbevægelsen. L. Pio må være kommet i kontakt med denne kreds af potentielle socialister mellem februar og maj 1871. I februar havde det endnu set ud som om L. Pio ville gøre karriere indenfor postvæsenet, for i denne måned høstede han megen ros for en opfindelse til forbedring af postkasser,³⁸ men i maj udkom det første af de »Socialistiske Blade«. Da vi med sikkerhed ved, at »Der Vorbote« i april nåede København, kender vi dermed en af de kilder, som L. Pio kan have hentet sin viden fra. For L. Pios påvirkning gennem »Der Vorbote« taler det positive billede, han – med stort kendskab til detaljerne – giver af den parisiske »Commune« på de første sider af »Socialistiske Blade« II; her kan »Der Vorbote«, som fra april 1871 løbende berettede om begivenhederne i Paris, have været en nyttig kilde. En anden kilde for L. Pios viden kan det informationsmateriale, som Jung på N. L. Petersens foranledning sendte til København, have været.

Vi kan da antage, at L. Pio i København har truffet den kreds af mænd, som kan anses for at være den første spæde begyndelse til den socialistiske danske arbejderbevægelse, og at han her fik kendskab til N. L. Petersens gamle plan, om at samle de utilfredse arbejdere og håndværkere i København, som allerede var blevet diskuteret. I »Der Vorbotes« juninummer 1871 skrev Joh. P. Becker nemlig, at der »auch in Kopenhagen« var blevet grundlagt en IAA-sektion;³⁹ dette skrev han måneder før den danske IAA-sektion overhovedet var grundlagt og længe før L. Pios »Socialistiske Blade« II var udkommet. Joh. Ph. Becker må derfor have vidst, at man planlagde oprettelsen af en dansk sektion hvilket jo forudsætter kontakter mellem ham og København.

L. Pios påstand om, at han »allerede nogen Tid før Ugebladets <‘Socialisten’> Paabegyndelse havde« havde sat sig »i Forbindelse med Genfer Socialisterne«⁴⁰ bekræfter dette, og det samme gør den kendsgerning, at hans første udenlandsrejse som den danske IAA-sektions »Stormester« ikke gik til Marx og Engels i London, men i slutningen af året 1871 til Joh. Ph. Becker i Genève.⁴¹

5.

Det kan konkluderes, at den danske arbejderbevægelses forhistorie begyndte med mødet mellem N. P. Hansen og Reinholdt Jensen i 1866 i

³⁸ Se B. Schmidt (ed.), 80 Louis Pio breve, s. 24 f. (10. II. 1871).

³⁹ Der Vorbote, 6. årg. (1871), s. 96.

⁴⁰ Louis Pio, Erindringer fra Redaktionskontoret og Fængslet, København 1877, s. 13.

⁴¹ Jfr. Pio til Becker, København (23. II. 1872), Becker-Nachlass, IISG, D II 640.

København. Denne kontakt blev udvidet til »Kjøbenhavns Arbejderforening«, hvoraf vi genfinder tre medlemmer i den danske IAA-sektion (O. C. Andersen, V. Holm og A. Mundberg).⁴² Fra den korrespondance, der er blevet ført mellem Reinholdt Jensen, henholdsvis »Kjøbenhavns Arbejderforening« og Joh. Ph. Becker i Genève kender vi med sikkerhed kun to breve, og af disse er det ene – til kongressen i Lausanne – gået tabt; men vi kan konstatere, at man fra København med sympati og interesse fulgte IAA's arbejde. Det er vigtigt, at »Der Vorbote« allerede fra 1866 blev læst i København, og dette skal ses som en umiddelbar succes for N. P. Hansens besøg. 1868 og 1870 blev kontakterne mellem IAA og de potentielle socialister i København fornyet. N. L. Petersens besøg i 1870 havde officiel karakter, og under eller kort tid efter dette besøg blev det for første gang overvejet at oprette en dansk IAA-sektion. L. Pio kunne bygge videre på disse forskelligartede kontakter og N. L. Petersens plan for oprettelsen af en københavnsk IAA-sektion forelå også. L. Pio havde dog før slutningen af februar 1871 ingen forbindelse med mændene omkring O. C. Andersen og A. Mundberg, og det vides ikke, hvordan denne kontakt er kommet i stand. Den røde tråd i de tidlige forbindelser mellem København og IAA var »Der Vorbote«. Selvom det ikke er muligt at definere Joh. Ph. Beckers rolle i enkeltheder, må den gamle revolutionære have haft nærmere kontakt til de mænd, som før L. Pio beskæftigede sig med socialismen i Danmark. En bemærkning fra Joh. Ph. Becker i det sidste nummer af hans tidsskrift understreger dette faktum, selvom den heller ikke giver nærmere oplysninger om hans forbindelse til de potentielle danske socialister. Joh. Ph. Becker skrev: »Wenn im Laufe 1865 durch die Propaganda des hiesigen Zentralkomitee's deutscher Sprache schon mehrere auswärtige Sektionen gegründet, so half alsdann der 'Vorbote' solche in alle Weltrichtungen, wie folgendes Ortsverzeichnis nachweist, in's Leben zu rufen, in Lausanne, [...] Kopenhagen«.⁴³

⁴² Sent i 1868 eller først i 1869 blev også A. Mundberg medlem i »Kjøbenhavns Arbejderforening«. Se foredragsreferatet, note 33.

⁴³ Der Vorbote 6. årg. (1971), s. 178.